

Sosyal Bilimler Dergisi

Journal of Social Sciences

| e-ISSN 2602-229X |

ARAŞTIRMA MAKALESİ

RESEARCH ARTICLE

BAĞIMSIZLIK SONRASI DÖNEMDE İÇ VE DIŞ GÖÇÜN BIŞKEK KENTİNDE ORTAYA ÇIKAN MEKÂNSAL AYRIŞMA ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

The Effects of Internal and External Migration on the Spatial Segregation in Bishkek in the Post-Independence Period

Beishenbek TOKTOGULOV^{1*} • Aikanysh ESHNAZAROVA²

¹ Kastamonu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Kastamonu, Türkiye.

² Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Beşerî ve İktisadi Coğrafya, Ankara, Türkiye.

Geliş Tarihi/Received Date: 04.05.2021

Kabul Tarihi/Accepted Date: 20.05.2021

Ö Z

Bağımsızlık sonrası Kırgızistan'da gerçekleşen sosyalist ekonomik sistemden liberal ekonomik sisteme geçiş süreci, ülkedeki tarımsal ve kolektif işletmelerin kapanması, kırsal alandaki toprak kıtlığı ve işsizlik ülkede iç ve dış göçü tetiklemiştir. Bazı insanlar iş bulma umuduyla Rusya'ya göç ederken, ülke içinde kalan insanlar için Bişkek göç merkezi haline gelmiştir. İç göçle artan kent nüfusunun konut ihtiyaçlarının karşılanmaması sonucu Bişkek çevresi gecekondulaşırken, belli bir kesim ise dış göçmenler tarafından aktarılan dövizlerle aldıkları ayrıcalıklı konutlara taşınmaktadır. Bu gelişmeler Sovyet Birliği'nin dağılmasının ardından Bişkek kentinin kentsel alanlarının büyük bir değişime uğrayarak yeniden şekillenmesine neden olmuş ve mekânsal ayrışmayı kaçınılmaz hale getirmiştir. Sosyalizm sonrası ortaya çıkan yoksul mahallelerin yanı sıra yeni elit yerleşim alanları Bişkek kentindeki mekânsal ayrışmanın en belirgin örnekleridir. Bu bağlamda göç hareketlerinin göç eden birey üzerinde etkisi olduğu kadar göç alan kentsel alanın değişim ve dönüşüm süreci üzerinde de önemli etkileri olduğu ortaya çıkmıştır. Bu çalışmanın amacı bağımsızlık sonrası Kırgızistan'ın benimsediği neo-liberal politikalar sonucu gerçekleşen iç ve dış göçün ülkenin sanayi ve kültür merkezi olan Bişkek kentinde ortaya çıkan mekânsal ayrışma üzerindeki etkilerini incelemektir.

Anahtar Kelimeler: Mekânsal Ayrışma, İç Göç, Dış Göç, Bişkek Kenti.

ABSTRACT

The transition from the socialist economic system to the liberal economic system in post-independence Kyrgyzstan, the closure of agricultural and collective enterprises in the country, land scarcity and unemployment in rural areas has triggered internal and external migration in the country. While some people migrated to Russia to find jobs, Bishkek has become a migration center for the people staying in the country. While slums arose around Bishkek as a result of the failure to meet the housing needs of the population increasing due to internal migration, a certain segment of people move to privileged residences bought with the remittances transferred by immigrants. These developments caused the urban areas of the city of Bishkek to change and reshape after the collapse of the Soviet Union and made spatial segregation inevitable. Along with the poor districts that emerged after socialism, the new elite "enclaves" are the most prominent examples of spatial segregation in Bishkek. In this context, it is obvious that migration movements, as they affect the individual, have important effects on the change and transformation process of the structure of the urban area. The purpose of this study is to investigate the effects of internal and external migration, which emerged as a result of neo-liberal policies adopted by post-independence Kyrgyzstan, on the spatial segregation in Bishkek, the industrial and cultural center.

Keywords: Spatial Segregation, Internal Migration, External Migration, Bishkek.

* Sorumlu yazar/Corresponding author
E-mail: btoktogulov@kastamonu.edu.tr

Please cite this paper as follows/Atf için:

Toktogulov, B., Eshnazarova, A. (2021). Bağımsızlık Sonrası Dönemde İç ve Dış Göçün Bişkek Kentinde Ortaya Çıkan Mekânsal Ayrışma Üzerindeki Etkileri. *Alnteri Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1): 51-65.

GİRİŞ

Küresel bir süreç olarak devam eden toplumsal, kültürel, politik, ekonomik değişim ve dönüşümlerin etkileri en çok kentsel mekanlarda görülmektedir. Ulaşım ve iletişim teknolojilerindeki çarpıcı gelişmelerle mekân kavramı ile ilgili değişen algı, özellikle kentler üzerinden üretilmektedir. Kentler artık bütünselliğin parçalandığı bir mekân olarak algılanmaya başlanmıştır (Yüceşahin ve Tuysuz, 2011:159-160). Kentler aldıkları iç ve dış göçmenlerle nüfuslarını katlayarak artırırken, kentlere yerleşen insanların yaşam biçimleri, tercih ve tutumları kentlere heterojen bir toplum yapısı özelliğini kazandırmaktadır (Es, 2010). Kentlere göç yoluyla gelen yeni yerleşimcilerin etkisiyle nitelikli ve niteliksiz çalışan ayrımı toplumsal tabakalaşmaya neden olmaktadır ve bu da insanların üretim, tüketim ve yaşam alanı tercihlerindeki farklılıklara bağlı olarak toplumun birbirinden ayrışmasıyla sonuçlanmaktadır. Bu sürecin sonuçları kendini somut olarak kentsel mekânlarda göstermektedir (Bayraktutan, 2016:1669; Mutlu ve Varol, 2017:89). Bu anlamda göç, coğrafi bir yer değiştirme eylemi olmanın ötesinde ekonomik, politik, kültürel ve sosyal boyutuyla toplumsal ve kentsel yapının değişimi ve dönüşümüne yol açan bir nüfus hareketi olarak karşımıza çıkmaktadır (Tümtaş, 2016:1352).

Sovyet Birliği'nin dağılmasının ardından post-Sovyet ülkelerdeki kentsel alanlar büyük bir değişim ve dönüşüme uğrayarak yeniden şekillenmiştir. Sosyalizm sonrası kentlerde yoksullaşan mahallelerin yanı sıra yeni elit "anklavların"¹ ortaya çıkması Sovyet Birliği'nin çöküşünden sonra ülkelerde yerleşim alanlarının yeniden şekillendiğinin somut örnekleridir (Sykora, 2009:417). Dolayısıyla, sosyalist ekonomik sistemin kapitalist ekonomik sisteme dönüşmesi ve gelir eşitsizliği sonucu toplumsal katmanlar oluşurken gittikçe birbirinden uzaklaşan grupların yaşam alanı tercihleri özellikle büyük kentlerde mekânsal ayrışmayı kaçınılmaz kılmaktadır.

Kırgızistan'da bağımsızlığın ardından sosyalist ekonomik sistemden liberal ekonomik sisteme geçiş süreci ekonomik krizi beraberinde getirmiştir. Ülkedeki tarımsal ve kolektif işletmelerin kapanması özellikle kırsal alanlardaki toprak kıtlığı ve işsizlik iç ve dış göçü ortaya çıkarmıştır. Gençlerin kırsal nüfusun büyük bir oranını oluşturması ve buna karşın kırsal bölgedeki sınırlı olanaklar göç hareketinin daha da yoğunlaşmasına neden olmuştur (Flynn ve Kosmarskaya, 2012:454). İnsanlar iş bulma umuduyla Sovyetlerin varisi olarak gördükleri Rusya'ya göç ederken, ülke içinde ise Kırgızistan'ın ticaret ve sanayi merkezi olan Bişkek kentine yönelmişlerdir. Kırdan kente göç eden vasıfsız ve sermayesiz insanlar kentin belli alanlarına yerleşirken, diğer yandan belli bir kesim dış göçmenler tarafından aktarılan dövizlerle aldıkları ayrıcalıklı konutlara yerleşmektedir. Böylece iç ve dış göç hareketi kentsel mekânların değişim ve dönüşümünü gerçekleştirerek Bişkek kentinde mekânsal ayrışmaya yol açarken, ülkedeki

¹ Çevresindeki büyük bir alandan farklı bir alan veya çevrede yaşayan insanlardan farklı bir grup insan demektir. Sovyet sonrası ülkelerdeki mekansal ayrışmayı araştıran Sykora (2009) anklav kavramını yerleşim alanı anlamında kullanmıştır.

liberal bir yaklaşımla yeniden yapılandırılan konut sistemi ve alt yapı sorunu Bişkek'teki mekânsal ayrışmanın daha da belirginleşmesine neden olmuştur.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, mekânsal ayrışmanın kavramsal altyapısı irdelenecektir. Ardından ikinci bölümünde bağımsızlık sonrası kırsal bölgelerdeki tarımsal ve hayvansal işletmelerin kapanmasıyla ülkenin sanayi ve kültürel merkezi olan Bişkek kentine yönelen iç göçün Bişkek kentinde meydana gelen mekânsal ayrışma üzerindeki etkisi ele alınacaktır. Çalışmanın son bölümünde bağımsızlığın ardından ülkedeki ekonomik krizden kaynaklanan dış göç ve dış göçmenlerin aktardıkları dövizlerin Bişkek kentinde ortaya çıkan mekânsal ayrışma üzerindeki etkisi incelenecektir. Bu çalışma, bağımsızlık sonrası Bişkek kentinde ortaya çıkan mekânsal ayrışmanın iç ve dış göç açısından ele alınması ve bu konu hakkında daha önce yapılmış çalışma bulunmaması çalışmamızın özgünlüğünü ortaya çıkarmaktadır. Bu açıdan bakıldığında çalışmanın literatüre önemli katkı sağlayacağı beklenmektedir.

YÖNTEM

Bağımsızlıktan bu yana 30 yıllık süreç içinde mekânsal ayrışma kendini en çok Bişkek kentinde göstermektedir. Bu çalışmada, bağımsızlık sonrası yeni dönemde yaşanan iç ve dış göçün Bişkek kentinde ortaya çıkan mekânsal ayrışma üzerindeki etkisi incelenecektir. Bu çalışma araştırmayı amacına ulaştırmak için bağımsızlık sonrası dönemde Bişkek kentinde ortaya çıkan mekânsal ayrışma olgusunu bağımsızlık öncesi mekânsal yapı ile karşılaştırılarak ele alacaktır. Çalışma, Kırgız Cumhuriyeti Ulusal İstatistik Komitesi, Kırgız Cumhuriyeti Hükümetine Bağlı Göç Servisi ve Uluslararası Göç Örgütü gibi ulusal ve uluslararası kurumlarının verileri ve raporları, resmî açıklama ve haberler, bilimsel makaleler ve kitaplar gibi hem birincil hem ikincil kaynaklara dayanmaktadır.

MEKÂNSAL FARKLILAŞMA VE MEKÂNSAL AYRIŞMA

Binlerce yıllık tarihsel geçmişe sahip olan kentler insanların kendileri için yarattıkları yapay mekân olduğuna dikkat çeken Şentürk, Lefebvre'nin mekân tanımını "Mekân, halihazırdaki üretim biçimine özgü bilgi, eylemdir... Mekân, canlıdır. Yaşar, yaşatılır. Üretir, üretilir" şeklinde aktarmakta ve mekânın sadece mekân olmadığına vurgu yapmaktadır (Şentük, 2014:85-86). Fiziksel bir yapı değişikliği gibi görünen eylemin arkasında kültürel, sosyal, iktisadi ve siyasi bir gerçeklik bulunmaktadır. Diğer bir ifadeyle, ihtiyaçları karşılamak içinmiş gibi görünen bu mekânsal değişikliklerin altında yatan esas gerçeklik ekonomik, siyasi ve sosyolojik boyutlardan bağımsız değildir. Dolayısıyla, insanın sınıfsal konumu, eğitim derecesi, kültür seviyesi ve gelir durumu ile karşılıklı etkileşimini yansıtan mekân gerçekliği ortaya çıkmaktadır (Şentürk, 2014:86).

İnsanlar sabit yaşam alanı oluşturmaya başladığından beri mekân olgusuna ilgi duymuş, tarih boyunca mekân olgusu üzerinde durulmuş, sorgulanmış ve farklı dönemlerde farklı şekillerde değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Sosyal bilimciler öne sürdükleri mekân tanımlamaları ile birbirini etkileyerek mekânın ne ve/veya neresi olduğunu tanımlamaya çalışmıştır (Güleç Çolak, 2017:14). Düşünsel, coğrafi, kültürel, sosyolojik ve ekonomik koşullar ve eylemler mekânı tanımlayan temel faktörlerdir. Türk Dil Kurumu'nun "bulunulan yer" olarak tanımladığı mekân olgusunu (TDK, 2020),

Aristoteles, “tüm yön ve özellikleri içeren yerlerden oluşan dinamik bir alan” olarak tanımlamıştır (Yıldız, 2011:846). Castells “farklı sosyal gruplar arasındaki çatışma ve mücadelelerin yansıtıldığı yer” olarak ifade ederken (akt. Yüceşahin ve Tüysüz, 2011, s.160), Aytaç, “toplumsal dönüşümlerin yansıdığı yer” olarak tanımlamaktadır (Aytaç, 2013:43).

Binalar, yollar, cadde ve sokaklar, anıtlar, köprüler, çarşılar, eğlence ve spor alanları, sanat merkezleri ve müzeler gibi sayısızca fiziki yapı ve mimari bileşimlerden oluşan kentsel mekânlar, toplumsal hayatın her alanına ait bir özellik bir belirti bulundurmaktadır (Lynch, 2010:52). Kentte bulunan her bir yapı, ait olduğu dönemin sosyal, politik ve ekonomik süreç içindeki yaşantıyı ve gerçekliği temsil etmektedir. Bu anlamda, kentteki fiziksel yapılar sadece insan ihtiyaçlarını karşılamının ötesine geçerek kendini somut bir şekilde kent içinde inşa edilen yeni yapılanmalarda göstermektedir (Şentük, 2014:86-87). Binalar, yollar, köprüler, çarşılar, sanat merkezleri, eğlence ve spor alanları gibi sayısızca mimari bileşenlerden meydana gelen kentsel mekanlar (Lynch, 2010:52), daha sonra nesnelere soyutlandığı ve geometrinin dil olarak kullanıldığı bir kavrama dönüşmüştür. Günümüzde beşerî coğrafyanın çeşitli paradigmaları aracılığıyla kentsel mekân olgusu, toplumsal süreçlerle iç içe geçmiş bir özellik kazanmış ve toplumun mekân üzerinde yansıttığı davranışlar, yapı ve yerleşme kalıpları mekânsal farklılaşma kavramını üretmektedir (Yüceşahin ve Tüysüz, 2011:160-161).

Massey ve arkadaşları (2009) mekânsal ayrışmayı, sosyal olarak tanımlanmış grupların mekândan ayrılması olarak ifade etmektedir. Diğer bir ifadeyle, bir grubun üyeleri diğer gruplarla karşılaştırıldığında belirli bir coğrafik alanda orantısız bir şekilde yoğunlaşması demektir. Bu ayrışma grupların ırk, etnik köken, gelir düzeyi, eğitim, yaş vb. sosyal özelliklerine dayalı ve eyalet, ilçe, mahalle veya apartman gibi çeşitli coğrafi düzeylerde ortaya çıkabilmektedir. Sykora ise (2009:419), “benzer ve soyutlanmış iki ya da daha fazla nüfus gruplarının birbirinden ayrı, kentsel çevrenin farklı bölgelerinde yaşama derecesi” olarak tanımlamaktadır.

Soja, mekandaki farklılaşmayı adalet kavramı üzerinden açıklamakta ve mekânsal adaletsizlik, yaşam alanı tercihlerindeki ayrımcılık, mekânın siyasi ve kapitalist kentleşme çıktılarının eşitsiz paylaşımı ile oluştuğunu vurgulamaktadır (Soja, 2009). Diğer bir ifadeyle, ülkedeki sınırlı olan doğal kaynakların eşitsiz paylaşımı, kentlerde sosyo-ekonomik farklılaşmayı beraberinde getiriyor ve bu mekânsal farklılaşma ile sonuçlanmaktadır. Bu anlamda, mekânsal farklılaşma sosyal, iktisadi ve siyasi koşullardaki değişimlerle bağlantılıdır.

Mutlu ve Varol’un (2017:89) çalışmasında kentsel alandaki mekânsal farklılaşmayı tetikleyen faktörlerden bahsederken sunulan kamusal hizmetlerden faydalanmayı sağlayacak ulaşım ve erişim olanaklarına dikkat çekmektedir. Kentteki kamusal hizmetlere erişim sosyo-ekonomik yapıdaki farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Bu anlamda üst gelir grubu bireylerin nitelikli hizmetlerin sunulduğu avantajlı bölgelere kolay erişimi bulunurken; alt veya alt-orta gruptakiler bu hizmetlerden yeterince yararlanamamaktadır. Bu sebeple üst gelir grubundaki bireyler yer seçimini kentsel alanda daha erişilebilir bölgelerde yapmakta ve bu bölgelere yoğunlaşmaktadır. Dolayısıyla toplumsal katmanların sahip oldukları sosyal ve ekonomik birikimleri yaşam

tarzı yoluyla bir mekâna aktarılması sosyal farklılaşmayı/mekânsal ayrışmayı ortaya çıkarmaktadır (Yüceşahin ve Tüysüz, 2011:161).

Mekânsal ayrışma bir yandan homojenleşmeyi beraberinde getirmektedir. Başka bir ifadeyle, toplumsal tabakalaşmanın üst sınıf mensupları heterojen kentin kaosundan izole bir şekilde homojen bir topluluk içerisinde kendilerini sosyal ve mekânsal olarak ayırtmaktadır. Bu, insanların sahip oldukları sosyal ve ekonomik birikimle bireylerin kendilerine eşit gördükleri insanlarla beraber yaşama isteklerinden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda, zenginlerin kent içi ayrışması gönüllülük esasına dayanarak gerçekleşirken, yoksulların ayrışması ise zorunluluktan kaynaklanmaktadır.

Kentlerdeki daha fazla istihdam olanakları ve eğitim, sağlık hizmetlerine ulaşımın kolaylığı, kırdan kente göçü tetikleyen en önemli unsurlardır. Kırsal alandan kentsel alana göç etmiş ve kentsel hayat tarzına alışmaya çalışan insanlar ile kente daha önceden göç etmiş insanlar veya kentlileşmiş insanların sosyalleşme düzeyleri ve kentlileşme çabaları kentsel alanın bütünlüğündeki değişimlerin en önemli nedenlerindedir (Yüceşahin, 2011:160). Ayrıca, göç eden kırsal kesim insanların ekonomik ve kültürel farklılıkları, kentle bütünleşememe sorununa da neden olmaktadır. Bu sorun insanların kentin belli alanlarında kümelenmesi, ayrışması veya kutuplaşmasıyla sonuçlanmaktadır. Bununla birlikte, göçlerin plansız ve kontrolsüz gerçekleşmesi, kentlerde yığılmalar yaratırken, kırdan kente göçün etkisiyle meydana gelen vasıflı ve vasıfsız çalışan ayrımı toplumsal sınıfların oluşumunu ve bunun sonucunda mekânsal ayrışmayı/kutuplaşmayı derinleştirmektedir (Bayraktutan, 2016:1669). Dolayısıyla, farklı ekonomik, sosyal ve kültürel özellikleri taşıyan insanların mekândaki ayrışması, toplumsal kesimler arasında iletişimi en aza indirerek gittikçe birbirinden uzaklaşan toplumu ortaya çıkarmaktadır.

Sovyetlerin çöküşüyle Sovyet sonrası ülkelerdeki toplumsal ve ekonomik yapıdaki değişim ve dönüşümler hızlı bir şekilde yaşanmaya başlamıştır. Kapitalist ekonomik sistemin hakimiyeti ile sosyalizmin bıraktığı homojen toplum yapısının kaybolması ve özellikle kentlerdeki sosyal tabakalaşmadaki artış, elit ve yoksul grupların oluşumuna neden olmuştur (Sykora, 2009:417). Gelir eşitsizliği nedeniyle ortaya çıkan sosyal katmanlar arasındaki ayrışma özellikle kentsel alanlarda kendini göstermektedir (Medvedkov ve Medvedkov, 2007:445; Sykora, 2009:417). Bunlar arasında kapalı alana sahip elit karakteri taşıyan mahalleler, yeni pazar yeri olan siteler ve kapalı topluluklar, sosyal ve mekânsal açıdan hareketliliğin yoğun olduğu banliyö alanları bulunmaktadır. Sykora, sosyalist sistem sonrası kentsel yapıyı, eşzamanlı yoksullaşma ve gettolaşma, eliteleştirme ve yoksullaşan mahallelerin yanı sıra artan yeni elit yerleşim alanlarının varlığıyla karakterize edilebildiğini vurgulamaktadır (Sykora, 2009:417).

İÇ GÖÇÜN BIŞKEK KENTİNDEKİ MEKÂNSAL AYRIŞMA ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Kırgızistan'ın geçmişi her zaman zorunlu veya gönüllü, kalıcı veya geçici, etnik veya ekonomik nedenlerle iç ve dış göç olarak insanların yer değiştirmeleri ile karakterize edilmektedir. Sovyet döneminin sonuna doğru Kırgızistan'da hem iç göç hem dış göçün hızlandığı bir süreç başlamıştır. Bağımsızlığın ardından Kırgızistan'ın liberal ekonomik sisteme geçiş süreci, özelleştirme politikaları, ülkedeki tarımsal ve kolektif işletmelerin kapanması sonucunda ortaya çıkan ekonomik kriz iç ve dış göçü kaçınılmaz kılmıştır. Bağımsızlıktan bugüne kadar, yani 1990 ile 2020 dönemleri arasında Kırgızistan nüfusu

4,391 milyondan 6.523.529 milyona ulaşmıştır (WB, 2020; KCUİK, 2020). Büyük istihdam sağlayan işyerlerinin kapanması ve hızlı nüfus artışı sonucu olarak işsizlik oranı artarak başa çıkılmaz soruna dönüşürken, Kırgızistanlılar ekonomik sorunun çözümünü işçi göçüne katılmakta aramıştır.

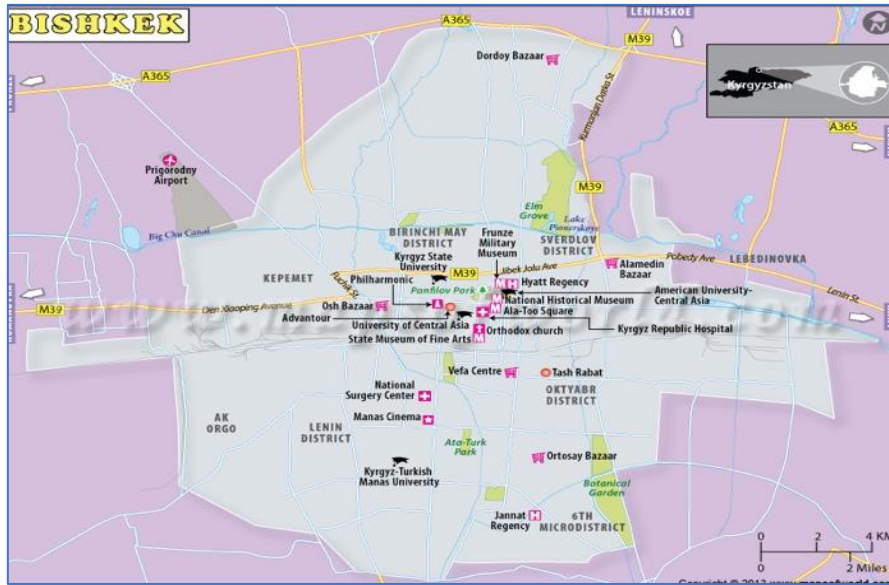
İnsanların bir bölümü iş bulma ve yüksek kazanç elde etme umuduyla Rusya'ya göç ederken, bir bölümü için ekonomik ve kültürel yaşamın merkezi olan Bişkek kenti önemli bir iç göç merkezine dönüşmüştür. Bu göç sonucunda kentin çeperlerinde gecekondular olarak tanımlanabilecek yasadışı yerleşim alanları oluşmuştur. Bişkek'in kentsel yapısını değiştirerek mekânsal ayrışmayı ortaya çıkaran iç göçmenlerin Bişkek'e göç etme ve yasadışı yerleşim süreci üç farklı boyutta ele alınabilir. İlk yerleşim dalgası, 1989'da eğitilmiş orta sınıf insanlar devlet tarafından kendilerine tahsis edilmesi gereken daireleri uzun zaman beklemiş olmanın yarattığı bıkkınlık nedeniyle ev sahibi olamayan bu insanlar kendi evlerini inşa etmeye karar vererek arsalarla el koymuşlardır. İkinci yerleşim dalgası, 1990'ların sonuna doğru meydana gelmiştir. Tarımsal reformlar ve arazi özelleştirme politikaları kırsaldaki insanları kente doğru göç etmeye itmiştir. Bu politikalar sonucunda gelen kırsal nüfus kentin boş arazilerinde izinsiz konut inşasına başlamıştır. Üçüncü dalga ise, Mart 2005'teki "Lale Devrimi" öncesi ve sonrasında meydana gelmiştir (Sanghera vd., 2012:16).

Sovyetlerin oluşturduğu sosyo-ekonomik yapı ve bunun mirası olarak Kırgızistan toplumu içinde, sermaye veya mesleğe dayalı mekânsal ayrışmadan çok "bölgesel bölünmenin" mekânsal ayrışma üzerinde etkisi söz konusudur (Hatcher, 2011:8). İnsanların kent mekânıyla değişen ilişkisi ve bunun sonucunda oluşan mekânsal ayrışma eylemi daha çok iç göçmenlerin geldikleri bölgelerden (özellikle "güney" illerden gelenler) kaynaklanmaktadır (Fowkes, 1997:142; Flynn ve Kosmarskaya, 2012:453). Kırgızistan geçişlerin zor olduğu dağ sıralarının böldüğü topografik yapısı nedeniyle doğal sınırları olan kuzey ve güney olmak üzere iki bölgeye ayrılmaktadır: kuzey bölgesi Çüy (Bişkek kenti), Talas, Isık Göl ve Narın illerinden oluşurken, güney bölgesi Oş, Calal Abad, Batken illerinden meydana gelmektedir. Kuzeyliler kendilerini saf Kırgız olarak kabul ederken ve güneylileri ise "sart"² ifadesi ile tanımlamaktadırlar (Beşirli, 2011:318). Kuzey ve güneyliler arasındaki farklılık bunlarla sınırlı kalmayıp kültür, din, dil, giyim kuşam açısından önemli farklılıklar bulundurmaktadır (Tutar, 2005:173-176). Bu farklılıklar güney ve kuzey bölgelerinden Bişkek'e gelen iç göçmenlerin kendi bölgelerinden gelenler ile birbirine yakın olan yerlerde yaşamayı tercih etmelerinin veya toplanmalarının başlıca nedenleri olabilmektedir. Bu anlamda, Kırgızistan'da görülen kuzey ve güney ayrımının etkileri en çok Bişkek kentindeki mekânsal ayrışma sürecine yansımaları ve Kırgızistan'ın her bölgesinden gelen iç göçmenlerin bölgesel bölünme algısı Bişkek kentindeki mekânsal ayrışmanın önemli bir ayağı olduğu söylenebilir.

Sosyalizm sonrası liberal ekonomiye geçiş insanlarda diğer insanlardan "farklı" olma duygusu yaratmıştır. Bu farklılığın yüceltilmesiyle sosyal statü elde etmeye çalışılmaktadır. Bu bağlamda Bişkek kentinin sosyal farklılıkları ele alındığında, özellikle gençler arasında iç göçmenlere karşı yaygın olarak kullanılan ve aşağılayıcı anlam taşıyan "murk" terimine odaklanılmalıdır. "Murk" terimi ile iç göçmenler kullandığı dil, davranışı ve görünüşü alaycı bir şekilde tarif edilmektedir. Bu anlamda, "murk'ın" giyim kuşam

² Sart-Özbek, Tacik ve Farsilere için kullanılan terimdir.

tarzı uygun kabul edilmediği gibi, kişisel temizlik ve Bişkek kentinde birincil iletişim dili olan Rusça dilbilgisi, kelime dağarcığı ve Rusça kelimeleri telaffuz etmek için Kırgızca fonetiği kullandıkları için yetersiz kabul edilmektedir. Rusça konuşabilmek medeniyet göstergesi olarak kabul edilen bu algı Sovyetler döneminin bıraktığı miraslardandır. Bu nedenle kırsaldan gelen iç göçmenler “kültürsüz” veya “medeniyetsiz” olarak tanımlanmaktadır (Schröder, 2010:455; Toktogulov ve Karamatov, 2018:239). Özellikle kentli ve köylü genç erkekler arasındaki en açık ayırt edici özellik olarak belirtilen nitelik, Bişkek’e gelen iç göçmen erkeklerin saldırgan ve kaba davranışları olmuştur. Kentliler, gelen iç göçmenleri gereksiz kavgaların temel aktörleri olarak suçlamakta ve bu klişelerle iç göçmenleri kentsel yaşamın davetsiz misafirleri olarak görmektedirler (Schröder, 2010:456). Bu anlamda, Bişkek’teki kentsel orta sınıf, iç göçmenleri eğitimsiz köylüler olarak küçümsüyor ve kırsal bölgeye tekrar dönmeleri gerektiğine inanmaktadırlar (Sanghera vd., 2012:35). Ayrıca, belirtilmesi gereken nokta iç göçmenlere karşı kullanılan “*murk*” kelimesi bütün iç göçmenler için kullanılmakta yani doğumla atfedilen bir durumu ifade etmektedir. Schröder (2010:456), zaman ve uyum becerileri doğrultusunda, kentsel davranış ve kılık kıyafet kurallarında deneyim kazanarak aynı zamanda da Rusçayı geliştirerek eski bir “*murk*”, sadece doğanlara verilen “*Bişkekçanın’e*” (Bişkekli) asla dönüşemediğine dikkat çekmektedir. Dolayısıyla “kentli” olmak arzu edilen bir kimlik olarak kabul edilebilmektedir.

Harita 1. Bişkek kentinin haritası.

Kırdan kentte göç eden iç göçmenler tarafından Ak Car, Altın Kazık, Alga Elim, Adilet Ayılı, Bugu Ene, Tınçtık, Cumgal Ata, TES 2, Ak Bata gibi Bişkek kentinin değişik bölgelerinde 53 yeni yerleşim alanı kurulmuştur (Sanghera vd., 2012:16; Toktogulo ve Karamatov, 2018:230). Bu yerleşim yerleri kentin güney-batı, batı, kuzey-batı, kuzey, kuzey-doğusunda bulunmaktadır ve yerleşim alanlarının büyüklüğü açısından aralarında 12 ve 25 hanelik yerleşim alanı ile birlikte 15 bin nüfusa sahip olanı da vardır. Günümüzde yeni yerleşim yerlerinin birçoğu alt yapı sorunu ile karşı karşıyadır ve doğal gaz, su ve elektrik gibi temel kamu hizmetlerinden faydalanamamaktadırlar. Konut sakinleri evlerini aydınlatmak için küçük elektrik jeneratörleri veya araba akülerinden yararlanmak zorunda kalmaktadırlar (Kasmalieva, 2015:53; StanTV, 2008 ve 2010; Toktogulov ve Karamatov, 2018:230; 24.kg, 2011). Yemek pişirmeleri için

büyük su şişeleri ve gaz bidonları satın almaları gerekmektedir. Ayrıca, bu yerleşim alanlarının birçoğunda kreş, anaokulu, okul ve kliniklerin bulunmamaktadır. Bu durumda bazı aileler gayri resmi yoldan kent merkezi yakınlarında oturma izni satın alarak veya bazıları merkezde bulunan akrabalarının dairelerini kullanarak kayıt yaptırmakta ve böylece çocuklarını en yakın okula gönderebilmektedir (Sanghera vd., 2012:16-19). Böylece kentsel konut stokunun yetersizliği artan nüfusun konut ihtiyaçlarını karşılayamaması kentin çevresinde gecekondulaşma sorununa yol açarak Bişkek kentinde mekânsal ayrışmanın ana faktörü olmuştur. Bişkek'te büyüyen ve kentinin ayrılmaz parçası olan bu yerleşim yerleri kentteki mekânsal ayrışmanın en belirgin örnekleridir. Diğer yandan, kentsel bölgeye göç eden iç göçmenler farklı ekonomik ve sosyo-kültürel yaşam tarzlarıyla kentle bütünleşemeyip kentin belirli alanlarında kümelenmesi ve kentin alt yapı sorunu ve kreş, okul ve hastane gibi sosyal hizmetlerin yetersizliği mekânsal ayrışmayı daha da derinleştirmekte olduğunu göstermektedir. Bu örnekler iç göçün Bişkek kentinde meydana gelen mekânsal ayrışma üzerinde önemli derecede etkisi olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla Bişkek kentinde oluşan mekânsal ayrışma, yoğun iç göç hareketine kentin hazırlıksız olması, kentin plansız büyümesi ve özellikle altyapı eksikliği, iç göçmenlerin aile bağları, sahip oldukları ortak değerler ve tarihsel ve kültürel birikimlerle gerçekleşerek devam etmektedir.

DIŞ GÖÇÜN BİŞKEK KENTİNDEKİ MEKÂNSAL AYRIŞMA ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Göç hareketlerindeki artış, II. Dünya Savaşı sonrası ivme kazanırken, küreselleşmenin etkisiyle 1990 sonrası daha da sık ve kitlesel boyutta devam etmiştir. 1991'de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılması uluslararası ölçekte sınırların açılmasına neden olmuş ve bunun sonucunda Kırgızistan uluslararası göç hareketi ile tanışmıştır (Schuler, 2007:73). Sosyalist hayat sistemi içinde 70 yıllık düzenden sonra karşılaştıkları ekonomik zorluklarla baş edebilmek için çözüm yolunu göç etmekte arayan Kırgızlar, uluslararası göç hareketine başvurmakta tereddüt etmemişlerdir (Ergeshkyzy, 2018:40). Öyle ki, geçmişi konar göçer yaşam biçimine dayanan Kırgız toplumu için göç olgusu, yabancı veya alışık olmadığı bir durum değildi (Altymyshova, 2013:17; Erhan, 1996:231).

Kırgızistan'ın bağımsızlığının özellikle ilk yılları derin bir ekonomik kriz ile karakterize edilebilir. Ülke ekonomisinin serbest piyasaya dayanan bir yeniden yapılanma sürecine maruz kalan çok sayıda işletme kapanmıştır. Dolayısıyla işsiz kalan insanlar ve ücretlerin çok düşük olmasından kaynaklı vasıflı ve uzman kadroyu oluşturan nüfus Sovyetlerin mirasçısı olarak görülen Rusya başta olmak üzere ABD, Avrupa ve diğer ülkelere doğru işgücü göçünü başlatmıştır (IOM, 2020:82; KCHBGS, 2018). Dış göçün ülke bağımsızlığının ilk yıllarında çok şiddetli bir şekilde yaşandığını istatistiksel veriler göstermektedir. Örneğin, 1992'de 77 bin; 1993'de 143 bin kişi Kırgızistan'dan ayrılmıştır (INS Resource Information Center, 1993). Her geçen yıl katlanarak devam eden bu rakamlar 90'ların sonuna gelindiğinde dengelendiği görülse de (Schuler, 2007:79), 2005 ve 2010 yıllarında ülkede yaşanan siyasal krizler ve halk isyanları sonucu iktidarın değişmesi ve yaşanan ekonomik güçlükler dış göçün yeniden canlanmasına neden olmuştur. Bir başka ifadeyle ülke içindeki siyasi ve ekonomik istikrarsızlığın etkisi ile dış göç hızlanmıştır. Böylece, Kırgızistan'ın Sovyetler döneminde sahip olduğu göç alan ülke

konumu, bağımsızlık sonrası göç veren ülke konumuna dönüşmüştür (USAE, 2018:47; FIDH, 2016:10).

Kırgızistan'da günümüzde dışarıya yönelen işgücü göçü hâlâ devam etmektedir. Kırgız Cumhuriyeti Hükümetine Bağlı Göç Servisi, Kırgızistan'ın %58'lik çalışma çağındaki nüfusunun %20'si işgücü göçmeni olduğunu belirtmektedir (Nasritdinov, 2016). Kırgızistanlı göçmenlerin 640 bini Rusya'da, 65 bini Kazakistan'da, 30 bini Türkiye'de, 15 bini ABD'de bulunduğunu ve 100 bin civarında kayıt dışı Kırgız göçmeninin de olduğunu altını çizmektedir (KCHBGS, 2020; Ergeshkyzy, 2018:41). Bu rakamlardan Kırgızistan'ın istihdam edilebilir nüfusunun yaklaşık üçte birinin yurtdışında çalıştığı anlaşılmaktadır.

Kırgızistanlı göçmenlerin aktardıkları dövizler ülke ekonomisi, ailelerin geçimi ve gelişimi için büyük öneme sahiptir. Dünya Bankasının 2018 verilerine göre Kırgızistan 2,7 milyar ABD Doları miktarında dövizini yurtdışında çalışan Kırgızistan vatandaşları ülkelerine göndermişlerdir. Bu rakam ülkenin GSYİH'sının %35,1'ine denk gelirken, Kırgızistan'ı yurtdışından gelen işçi dövizine bağımlı ülkelerinden biri haline getirmiştir (WBG, 2018:17). Ayrıca, işçi göçmenlerinin aktardıkları dövizler Kırgızistan'ın ulusal yoksulluk düzeyini %6-7 oranında azalttığı gerçeğini yansıtmaktadır (IOM, 2020:83). Dolayısıyla Kırgızistanlılar, işgücü göçüne katılmayı ekonomik kalkınma stratejilerinin önemli bir parçası olarak kabul etmektedir. Cohen (2019:125-130), göçmenlerin aktardıkları dövizlerin çoğu hane halkların günlük yaşam ihtiyaçlarına harcandığını, gönderilen paraları yatırım yapmaktan ziyade tüketici mallarına "lüks" eşyalara ve ev dekorasyonuna harcadıklarını belirterek gönderilen paraların %90'ından fazlası ev inşaatı ve ev tamiri için kullanıldığını vurgulamaktadır. Ayrıca, göçmen ailelerinin acil giderleri ve ihtiyaçları karşılandıkça ve insanların yaşam düzeyleri yükseldikçe, tarım dışı işletmelere ve yerel projelere yapılan yatırım miktarında artışın gözlemlendiğini ve göçmen dövizleri genellikle kentsel mekânlarda yatırıma dönüşme özelliği taşıdığının altını çizmektedir.

Tablo 1. 1990-2019 Yıllar aralığında ülke genelinde ve Bişkek Kenti'nde inşa edilen özel konutların m² miktarı (bin m²)

Yıllar	Genel	Bişkek	Oran
1990	9.163	3.405	%37,1
1995	17.927	7.300	%40,7
2000	22.168	10.290	%46,5
2005	23.601	10.676	%45,2
2010	41.938	26.256	%62,6
2015	27.515	11.722	%42,6
2019	29.225	13.376	%45,7

(Kaynak: Kırgız Cumhuriyeti Ulusal İstatistik Komitesi, 2019)

Dolarına kadar çıktığı belirtilmektedir (sputnik.kg, 2019). Kırgızistan'daki ortalama maaş miktarının 216 ABD Doları ve kişi başına düşen milli gelirin 1430 ABD Doları (KCUİK, 2019) olduğu dikkate alındığında bu fiyattaki konutları sıradan bir ailenin alması pek mümkün olduğu söylenemez. 2014 senesinde Kırgızistan'da gerçekleşen "Mekendeşter-2014" (Vatandaşlar 2014) toplantısında Kırgızistan'ın ABD ve Kanada'daki Büyük Elçisi M. Cumaliev'in: "Kırgızistan'daki konutlar göçmenlerin parasıyla inşa ediliyor" cümlesi ve Kırgızistan'daki inşaat firmalarının, daimî müşterilerinin dış göçmenlerden oluştuğunu belirtmeleri bu durumu desteklemektedir (Oş şaamı, 2015; süper.kg, 2014).

Kapitalist toplum ilkelerinin, sosyalist kent oluşturanlardan çok farklı yerleşim ve mekânsal ayrışma süreçlerine ve kalıplarına yol açtığına dair genel bir anlayış vardır. Bununla birlikte, serbest piyasa ekonomisine geçen Kırgızistan'ın inşaat sektöründeki değişim ve dönüşümlerden kaynaklı konut sunumunun farklılaşması, Kırgızistanlı dış göçmenlerin aktardıkları dövizlerle göçmen ailelerinin değişen tüketim kültürü mekânsal ayrışmanın Bişkek kentindeki ana belirleyicisi haline gelmiştir. Bişkek kentindeki bazı konut projeleri dış göçmenlerin sağladıkları katkılarla oluşmakta olan yeni ekonomik yükselen sınıfı hedef alarak radikal bir biçimde mekânsal ayrışmayı yaratan projeler olmuştur. Bu anlamda, göçmenlerin ailelerine gönderdikleri dövizlerle alınan bu ayrıcalıklı elit konutlara taşınan kesim ile herhangi bir göçmen dövizini almayan kesimin mekânsal ayrışmaya sürüklenmesi kaçınılmaz bir gerçektir. Dolayısıyla, Kırgızistan'daki insanların ekonomik kalkınma stratejilerinin önemli parçası olan göçmen dövizleri mekânsal ayrışma üzerindeki güçlü etkisini korumaya devam edecektir.

SONUÇ

Her ne kadar göç olgusu nüfus hareketi veya yer değiştirme olarak karşımıza çıksa da göçün etkileri ve sonuçları hesaba katıldığında göçün sadece mekânlar arası nüfus hareketliliği olmadığı ve çok daha fazla anlamlar içerdiği görülmektedir. Göçün ekonomik ve sosyal etkileri en çok kentsel alanlarda mekânsal ayrışma şeklinde vücut bulmasıyla sonuçlanmaktadır. Bu anlamda Bişkek kentinin yaşadığı değişim ve dönüşüm sonucu oluşan mekânsal ayrışmanın önemli iki ayağı bulunmaktadır. İlki, bağımsızlık sonrası yaşanan iç göç kentte oluşan mekânsal ayrışma üzerinde önemli etkiye sahiptir. Sanayi ve kültür başkenti olan Bişkek iç göçmenlerle kent nüfusunu ikiye katlarken, aynı zamanda nüfus yapısında önemli değişimlere uğramıştır. Kentsel konut stokunun yetersizliği nedeniyle kentteki artan nüfusun konut ihtiyaçlarının karşılanmaması gecekondulaşma sorununa yol açarak mekânsal ayrışmanın ana faktörü olmuştur. Ayrıca iç göçmenler farklı sosyo-ekonomik düzey ve sosyo-kültürel yaşam biçimleriyle kentle bütünleşememe sorunu yaşarken, bir taraftan kentli nüfusun iç göçmenleri kabul etmeme ve dışlama eylemleri, alt yapı sorunu, kreş ve okulların yetersizliği ve sağlık hizmetlerine ulaşım zorluğu Bişkek kentinde ortaya çıkan mekânsal ayrışmayı daha da derinleştirmiştir.

Bişkek kentinde oluşan mekânsal ayrışmanın ikinci ayağını dış göç ve dış göçmenlerin sağladıkları ekonomik katkılar oluşturmaktadır. Ülkede yaşanan ekonomik zorluklara rağmen Bişkek kentinde inşa edilen özel konutların miktarındaki artış, diğer yandan ülkedeki ortalama maaş miktarı ile inşa edilen özel konutların fiyatları arasındaki ters orantı dikkat çekicidir. Bu bağlamda Bişkek kentindeki ayrıcalıklı özel konutları geçimini ortalama maaşla veya hayvancılık ve tarımcılıkla geçinen insanların

alamayacağı gerçeği vardır. Bundan dolayı dış göçmenlerin aktardıkları dövizlerin Bişkek kentinde ve özellikle inşaat sektöründe yatırıma dönüştürüldüğü sonucuna varılabilir. Öyle ki Kırgızistan genelinde yapılan özel konutların büyük bir oranı Bişkek kentinde görülmesi bu sonucu destekleyici niteliktedir.

Bağımsızlığın ilk yıllarından günümüze kadarki süreç içerisinde Bişkek kentinde inşa edilen yüksek fiyatlı elit konutlar ve göçmen dövizleriyle alınan bu konutlara taşınan göçmen aileleri ile herhangi bir göçmen dövizini almayan kesimlerin mekânsal ayrışmaya sürüklenmesi kaçınılmaz olmuştur. Bu bağlamda, sosyalizm sonrası Bişkek'in kentsel yapısı eşzamanlı yoksullaşan yerleşim yerlerinin yanı sıra elit yerleşim bölgelerinin varlığıyla karakterize edilebilmektedir. Sonuç olarak bu tablo, Bişkek kentindeki mekânsal ayrışmanın ana faktörü bağımsızlık sonrası gelişen iç ve dış göç olduğunu gösterirken, aynı zamanda göç ile mekânsal ayrışma arasında ciddi bir ilişkinin olduğunu gözler önüne sermektedir.

KAYNAKÇA

- Abazov, R. (1999), Economic Migration In Post-Soviet Central Asia: The Case Of Kyrgyzstan, *Post-Communist Economies*, 11(2), s.237-252.
- Altımışova, Z. (2013), 1930'lu Yıllarda Kırgızistan'dan Çin'e Göç Hareketleri, *Turkish Studies*, 8(11), s.17-29.
- Aytaç, Ö. (2013), Kent Mekânları ve Kimlik/Farklılık Sorunu, *İdealkent*, 9, s.138-169.
- Bayraktutan, Y., Akbulut, F. ve Özbilgin, M. (2016), Mekânsal Ayrışma-İktisadi Dinamikleri ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme, *Uluslararası Sosyal Araştırma Dergisi*, 9(43), s.1669-1682.
- Beşirli, H. (2011), Kırgızistan'ın Sosyo-Ekonomik Ve Sosyo-Kültürel Yapısı, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 15, s.313-331.
- Castels, S ve Miller, J. M. (2008), *Göçler Çağı Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri* (Çev.: B. U. Bal ve İ. Akbulut), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Cohen, J.H. (2019), Göçmen Dövizlerinin Etkileri ve Göç: Kuramsal Önergeler ve Fırsatlar, (Çev.: T. Bilecen), *Göç Dergisi*, 6(2), s.119-150.
- Ergeshkyzy, A. (2018), Bağımsızlık Sonrası Kırgızistan'dan Göç ve Göçmen Sorunları, *Gelecek Vizyonlar Dergisi*, 2(2), s.39-48.
- Erhan, S. (1996), Göç ve Kimlik, İçinde. II. *Ulusal Sosyoloji Kongresi Toplum ve Göç*, (231-242). Mersin: Sosyoloji Derneği Yayınları.
- Es, M. (2010), 21. Yüzyıl Kentlerinde Göçlere Bağlı Olarak Ortaya Çıkan Mekânsal ve Sosyal Ayrışma Olgusu, (Ed.: E. Karakurt Tosun), *Mekân, Kültür ve Yönetim Perspektifinde 21. Yüzyıl Kentleri*, s. 77-138, Bursa: Ekin Kitapevi.
- Flynn, M. ve Koshmarskaya, N. (2012), Exploring "North" And "South" In Post-Soviet Bishkek: Discourses And Perceptions Of Rural-Urban Migration, *Nationalities Papers*, 40(3), s.453-471.
- Fowkes, B. (1997), *The Disintegration of the Soviet Union*, UK Palgrave Macmillan.
- Güleç Çolak, S. (2017), Mekân-Kimlik Etkileşimi: Kavramsal ve Kuramsal Bir Bakış, *Manas Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), s.13-37.

- Hatcher, C. (2011), Making Citizens Legible: Legacies of Population Registration Systems in Post-Socialist Cities, Working Paper for the Social Research Centre, University of Zürich, Switzerland.
- INS Resource Information Center, (1993), *Kyrgyzstan: Political Conditions In The Post-Soviet Era*, Washington D. C., <http://hrlibrary.umn.edu/ins/kyrgyz93.pdf>, (Erişim Tarihi: 09.06.2020).
- IOM. (2020), *World Migration Report 2020*, Geneva: IOM. https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2020.pdf (Erişim Tarihi: 19.05.2020).
- Kalaycıoğlu, S., Çelik, K., Çelen, Ü. ve Türkyılmaz, S. (2010), Temsili Bir Örneklemede Sosyo- Ekonomik Statü (Ses) Ölçüm Aracı Geliştirilmesi: Ankara Kent Merkezi Örneği, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 13(1), s.182-220.
- Kasmalieva, D. (2015), Особенности Процесса Урбанизации Города Бишкек (Bişkek kentinin kentleşme sürecinin özellikleri), *Известия Вузов Кыргызстана*, 8, s. 52-54.
- Kırgız Cumhuriyeti Ulusal İstatistik Komitesi. (2008), *Миграция (Göç)*, Bişkek: KCUİK, <http://www.stat.kg/ru/gorod-bishkek/> (Erişim Tarihi: 22.05.2020).
- Kırgız Cumhuriyeti Ulusal İstatistik Komitesi. (2019), *Менчик Формалары, Жайгаашкан Жери Жана Аймактар Бююнча Турак Жай Фонду* (Mülkiyet biçimine, konumuna ve bölgeye göre konut.), Bişkek: KCUİK, <http://www.stat.kg/kg/statistics/zhilishnyj-fond/> (Erişim Tarihi: 22.05.2020).
- Kırgız Cumhuriyeti Ulusal İstatistik Komitesi. (2019), *Орточо Айлык Эмгек Акы* (Ortalama maaş), Bişkek: KCUİK, <http://www.stat.kg/kg/opendata/category/112/> (Erişim Tarihi: 23.04.2020).
- Kırgız Cumhuriyeti Ulusal İstatistik Komitesi. (2019), *Улуттук Эсендер* (Ulusal hesaplar), Bişkek: KCUİK, <http://www.stat.kg/kg/statistics/nacionalnye-scheta/> (Erişim Tarihi: 01.06.2020).
- Kırgız Cumhuriyeti Ulusal İstatistik Komitesi. (2020), *Численность Постоянного Населения По Территории На Начало 2020* (2020'nin başında bölgelere göre yerleşik nüfus), Bişkek: KCUİK. <http://www.stat.kg/kg/statistics/naselenie/> (Erişim Tarihi: 29.05.2020).
- Kırgız Cumhuriyeti Hükümetine Bağlı Göç Servisi (KCHBGS). (2018), *Статистика* (İstatistik), Bişkek: KCHBGS. <http://ssm.gov.kg/полезная-информация/статистика/> (Erişim Tarihi: 20.05.2020).
- Kostyukova, I. (1994), The Towns Of Kyrgyzstan Change Their Faces: Rural-Urban Migrants In Bishkek, *Central Asian Survey*, 13(3), s.425-434.
- Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A. ve Taylor, E. (1999), *Worlds in Motion: Understanding International Migration at the End of the Millennium*, New York: Oxford Univeristy Press.
- Massey, D. S., Rothwell, J. ve Domina T. (2009), The Changing Based Of Segregation In The United States, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 626(1).
- Medvedkov, Y. ve Medvedkov. O. (2007), Upscale Housing In Post-Soviet Moscow And Its Environs. (Ed.:, K. Stanilov), *The Post-Socialist City*, s.245-265, Dordrecht: Springer.

- Mutlu, E. ve Varol, Ç. (2017), Sosyo-Ekonomik Farklılaşma Ve Mekânsal Ayırışma: Bursa Metropolitan Alanı Analizi, *Megaron*, 12 (1), s.87-105.
- Nasritdinov, E. (2016), Pros And Cons Of Migration In Kyrgyzstan, www.academia.edu/4371887/Migration_in_Kyrgyzstan_-_Pros_and_Cons (Erişim Tarihi: 15.03.2020).
- Ulusal Stratejik Araştırma Enstitüsü (USAE). (2018), *Кыргызстан: Кенейтилген Миграциялык Профил 2015-2018* (Kırgızistan: genişletilmiş göç profili 2015-2018), Национальный Институт Стратегических Исследований, ИОМ: Kyrgyzstan. <https://iom.kg/wp-content/uploads/2011/07/Migration-Profile-2018-in-Kyrgyz.pdf> (Erişim Tarihi: 15.03.2020).
- Sanghera, B., Satybaldieva, E., Rodionov, A., Serikzhanova, S., Choibekov, N. ve Sultanmuratova, K. (2012), Illegal Settlements And City Registration In Kyrgyzstan And Kazakhstan: Implications For Legal Empowerment, Politics, And Ethnic Tensions, *Open Society Foundations*, 5, 4-51.
- Schuler, M. (2007), Migration Patterns Of The Population in Kyrgyzstan. *Espace, Populations, Societies*, 1, 73-89.
- Schröder, P. (2010), “Urbanizing” Bishkek: Interrelations Of Boundaries, Migration, Group Size And Opportunity Structure, *Central Asian Survey*, 29(4), 453-467.
- Soja, E.W. (2009), The City and Spatial Justice, *Spatial Justice*, s.1-5.
- Sputnik.kg. (2019), Үйдүн эң арзаны кайда сатылат? Кыргызстандыктар үчүн рейтинг (En ucuz evler nerede satılır? Kırgızistanlılar için puan), 13 Haziran 2019, <https://sputnik.kg/infographics/20190613/1044678225/kyrgyzstanda-satylgan-ehn-arzan-batirler.html> (Erişim Tarihi: 26.04.2020).
- StanTV. (2008), Два Мира В Одной Параллельной Плоскости (Bir paralel düzlemde iki dünya), 8 Nisan 2008 <http://www.stan.tv/news/5366/> (Erişim Tarihi: 19.05.2020).
- StanTV. (2010), Открытая Трасса Взамен На Электричество (Elektrik karşılığında açık yol), 1 Kasım 2010. <http://www.stan.tv/news/18023/> (Erişim Tarihi: 19.05.2020).
- Super.kg. (2014), Элчи: “Кыргызстандагы Турак Үйлөр Мигранттардын Акча Каражаттарына Курулуп Жатат” (Elçi: “Kırgızistan’daki konutlar göçmenlerin parasıyla inşa ediliyor”). <https://www.super.kg/kabar/news/76463/> (Erişim Tarihi: 21.05.2020).
- Sykora, L. (2009), New Socio-Spatial Formations: Places Of Residential Segregation And Separation In Czechia. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 100(4), 417-435.
- Şentürk, Ü. (2014), Mekân Sadece Mekân Değildir: Kentsel Mekânın Yeni Tezahürleri, *Doğu Batı Dergisi*, 85-106.
- Toktogulov, B. ve Karamatov, O. (2018), Kırgızistan, (Ed.:, A. Ç. Yıldız ve M. Yılmaz), *Bağımsızlıklarının Yirmi Yedinci Yılında Türk Cumhuriyetleri*, s. 197-282, Ankara: Ahmet Yesevi Mütevelli Heyet Başkanlığı.
- Tutar, H. (2005), Kırgızistan’daki Son Gelişmeler Üzerine Bir Değerlendirme, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (3), 169-182.
- Tümtaş, M. S. ve Ergun, C. (2016), Göçün Toplumsal Ve Mekânsal Yapı Üzerindeki Etkileri, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(4), 1347-1359.

- Türk Dil Kurumu. (2020), *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayını.
- World Bank Group. (2018), Migration and Remittances: Recent Developments And Outlook, *Migration and Development Brief* 30, 1-31.
- The World Bank. (2020), World Development Indicators, <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&country=KGZ> (Erişim Tarihi: 22.06.2020).
- Yıldız, M. Z. ve Alaeddinoğlu, F. (2011), Küreselleşme Çağında Değişen Mekân Algılayışları, *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*, 845-862.
- Yüceşahin, M. M. ve Tuysuz, S. (2011), Ankara Kentinde Sosyo-Mekânsal Farklılaşmanın Örüntüleri: Ampirik Bir Analiz, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 9(2), 159-188.
- 24.Kg. (2011), Ни Поехать, Ни Проити (Ne sür ne de geç), Haziran 2011, <http://www.24kg.org/community/print:page,1,75508-ne-proexat-ne-projtihellip.html> (Erişim Tarihi: 09.05.2020).
- Ош шаамы. (2015), Ошто Жер Кымбаттап, Уйлоп Арзандады (Oşta arsa pahalılaştı, evler ucuzladı), 12 Kasım 2015. <http://oshshamy.kg/index.php/kg/component/k2/item/111-oshto-zher-kymbattap-jl-r-arzandady> (Erişim Tarihi: 26.04.2020).